

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШАТЕРНІКОВ Микола Іванович

УДК 342.9 (477)

ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Суми – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
БОРКО Андрій Леонідович,
Національний університет
кораблебудування
імені адмірала Макарова,
завідувач кафедри адміністративного
та конституційного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
КУРИЛО Володимир Іванович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри адміністративного
та фінансового права;

кандидат юридичних наук
ШАПРО Вікторія Сергіївна,
Сумський державний університет,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
та судочинства.

Захист відбудеться 01 липня 2017 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.051.07 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 29 травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Резнік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективність будь-якої легітимної діяльності прямо залежить від того, наскільки якісно вона врегульована нормами права. Складність і неузгодженість законодавства, за допомогою якого здійснюється правове регулювання відповідних суспільних відносин, не сприяє їх належному розвитку, викликає труднощі під час реалізації суб'єктивних прав, свобод та інтересів їх учасників, ускладнює виконання поставлених перед компетентними органами завдань і функцій, реалізацію владних повноважень. Не є виключенням і господарські суди. Практика свідчить – сьогодні однією з основних проблем, що зменшує ефективність судового захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності (як фізичних, так і юридичних осіб), є недосконале законодавство в цій сфері, насамперед його неузгодженість. Проте під час діяльності господарських судів виникають не тільки господарсько-процесуальні правовідносини, а й інші види правовідносин, важливе місце серед яких посідають адміністративні, під час яких господарські суди набувають адміністративно-правового статусу, який регламентується нормами адміністративного законодавства.

Проблематика характеристики суб'єктів адміністративного права завжди перебувала в центрі уваги науковців, у працях яких характеризувались сутність та система суб'єктів адміністративного права, визначались їх загальні особливості, а також особливості окремих видів суб'єктів адміністративного права, та була предметом наукових досліджень В. Б. Авер'янова, В. М. Бевзенка, А. Л. Борка, М. М. Бурбики, Ю. В. Гаруста, Б. В. Дерев'янка, М. В. Коваля, І. Б. Коліушка, А. Т. Комзюка, Т. М. Кравцової, Р. О. Куйбіди, А. М. Куліша, В. І. Курила, Р. С. Мельника, О. М. Музичука, А. О. Неугоднікова, О. М. Пасенюка, В. В. Пахомова, Ю. С. Педько, Н. Б. Писаренка, Д. М. Притики, А. В. Руденка, О. Г. Свиди, В. В. Синцова, В. М. Скавронік, В. С. Стефанюка, А. А. Стрижака, В. А. Сьоміної, В. Д. Чернадчука, В. С. Шапіро, І. В. Шруб та інших учених. Проте особливості господарських судів як суб'єктів адміністративного права спеціально не вивчались, в існуючих наукових працях дані питання досліджувались фрагментарно або в рамках ширшої адміністративно-правової проблематики, без комплексного підходу. Як наслідок – необхідні для практики наукові дослідження особливостей господарських судів як суб'єктів адміністративного права вивчені далеко не повністю, що обумовлює актуальність обраної тематики.

Таким чином, необхідність підвищення ефективності діяльності господарських судів, недостатність наукових розробок із цієї проблематики, недосконалість правового регулювання в зазначеній сфері обумовлюють актуальність комплексного дослідження місця та особливостей господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., п.п. 2.1, 2.2, 2.5, 2.6, 7.1, 7.28 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Харківського національного університету внутрішніх справ, зареєстрованих в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр., – «Правоохоронна функція української держави» (номер державної реєстрації 0113U008192).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу існуючих наукових підходів, а також чинного адміністративного законодавства України і практики його реалізації визначити сутність та особливості господарських судів як суб'єктів адміністративного права, надати науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення їх адміністративно-правового статусу.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації були поставлені такі основні *задачі*:

- визначити роль та місце господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права;
- узагальнити поняття й ознаки адміністративних правовідносин за участю господарських судів;
- охарактеризувати правові засади діяльності господарських судів та визначити місце серед них адміністративно-правового регулювання;
- розкрити поняття та структуру адміністративно-правового статусу господарських судів;
- систематизувати завдання та функції господарських судів як суб'єктів адміністративного права;

- встановити адміністративні повноваження господарських судів;
- окреслити поняття та види юридичних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права;
- запропонувати напрямки вдосконалення юридичної відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які формуються у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів.

Предмет дослідження – господарські суди у системі суб'єктів адміністративного права.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий методи, метод прогнозування та інші загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Так, завдяки використанню логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат, зокрема запропоновано визначення понять «адміністративні правовідносини за участю господарських судів», «адміністративно-правовий статус господарських судів», «адміністративні повноваження господарських судів», «юридична відповідальність господарських судів як суб'єктів адміністративного права» тощо (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3, 3.2). За допомогою системно-структурного методу розкрито місце господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права, окреслено структуру адміністративно-правового статусу господарських судів, визначено види юридичних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права, з'ясовано види відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1, 3.2). Формально-юридичний метод використано для аналізу правових засад діяльності господарських судів і місця серед них адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.3). Функціональний метод застосовано під час з'ясування завдань, функцій та кола повноважень господарського суду (підрозділи 2.2, 2.3). За допомогою формально-логічного методу запропоновано шляхи вдосконалення діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права (розділ 3).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, соціології, загальної теорії держави і права, теорії управління, адміністративного права, господарського права, інших галузевих правових наук. Нормативною основою дисертації є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, кодекси, інші закони України, акти Президента України та

Кабінету Міністрів України, підзаконні нормативні акти, які регулюють адміністративно-правовий статус господарських судів. Інформаційною та емпіричною базою дослідження є узагальнення практики діяльності господарського суду, політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні й аналітичні матеріали. У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід практичної роботи в судовій системі.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що робота є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права та останніх змін законодавства, яке регламентує організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, визначити сутність та особливості господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права та запропонувати авторське бачення шляхів удосконалення їх адміністративно-правового статусу. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

уперше:

– запропоновано авторське визначення поняття адміністративних правових актів як провідної форми адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів – це підзаконний правовий акт, що містить у своєму складі норми адміністративного права та прийнятий компетентним суб'єктом державного управління в порядку одностороннього владного волевиявлення з метою здійснення адміністративно-правового регулювання організації діяльності господарських судів;

– під адміністративно-правовим регулюванням діяльності господарських судів запропоновано розуміти визначену й урегульовану нормами адміністративного права діяльність органів державного управління, що здійснюється шляхом прийняття адміністративних актів задля упорядкування суспільних відносин у сфері організації господарського судочинства, а також підтримання функціонування господарських судів на належному рівні;

– запропоновано ч. 8 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» викласти в наступній редакції: «Суд як державний орган є юридичною особою публічного права, що має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням»;

удосконалено:

– розуміння поняття «завдання господарських судів як суб'єктів адміністративного права», що визначено як закріплені нормами адміністративного законодавства напрямки їх діяльності, пов'язані із

забезпеченням та організацією їх роботи, направлені на досягнення кінцевої мети – ефективного здійснення господарського судочинства;

- характеристику функцій господарських судів як суб'єктів адміністративного права, під якими пропонується розуміти визначені в адміністративному законодавстві управлінські заходи, що обумовлені завданнями зазначених суб'єктів і направлені на їх виконання, за допомогою реалізації яких здійснюється регулюючий вплив на об'єкти управління у сфері організації та забезпечення господарського судочинства;

- розуміння позитивної юридичної відповідальності під час здійснення діяльності господарськими судами як суб'єктами адміністративного права, яка знаходить свій вираз у вчиненні учасниками таких правовідносин активних дій щодо добросовісного та належного виконання своїх юридичних обов'язків, та сутності негативної юридичної відповідальності під час діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права, яка може бути розкрита як обов'язок суб'єкта таких правовідносин понести несприятливі для нього юридичні наслідки за порушення приписів законодавства;

- обґрунтування того, що якщо в положеннях Конституції України та міжнародних договорів України визначено основоположні та загальні засади діяльності господарських судів, то на рівні законів України здійснено більш детальну регламентацію такої діяльності, зокрема встановлено: систему та компетенцію господарських судів; порядок і правила здійснення правосуддя господарськими судами; особливості їх взаємодії з іншими державними органами; порядок виконання, в тому числі примусових, рішень господарських судів; інші аспекти організації діяльності господарських судів у цілому;

дістали подальшого розвитку:

- обґрунтування того, що в рамках самого господарського суду можуть виникати, розвиватися та видозмінюватися адміністративні правовідносини у зв'язку зі здійсненням внутрішньої організації їх діяльності, при цьому здійснення такої організаційної діяльності покладено на конкретного суб'єкта – апарат господарського суду;

- пропозиція внести до ГПК України окрему норму, що визначала б такий принцип діяльності господарських судів, як законність, адже такі зміни будуть повністю відповідати принципу ієрархічної побудови системи чинного національного законодавства України, що визначає правові засади діяльності господарських судів;

- розуміння прав та обов'язків господарських судів як складової їх адміністративних повноважень;

- обґрунтування необхідності розробити та прийняти Закон України «Про мережу та територіальну юрисдикцію судів загальної юрисдикції України».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема викладені в дисертації положення можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшого вивчення місця та особливостей господарських судів як суб'єктів адміністративного права (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 28.02.2017 р.*);

- *правотворчості* – в ході внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні;

- *правозастосовній діяльності* – з метою покращення практичної діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Апеляційного суду Херсонської області від 25.01.2017 р.*);

- *освітньому процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право» та «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Харківському національному університеті внутрішніх справ. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 06.03.2017 р.*).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті» (Дніпропетровськ, 2015 р.); «Національні та міжнародні механізми захисту прав людини» (Харків, 2016); «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (Харків, 2017).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в шести статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, та трьох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 207 сторінок. Список використаних джерел включає 225 найменування та розміщений на 25 сторінках, додатки розташовано на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовуються актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначаються об'єкт, предмет і методи дослідження, формулюються його мета та задачі, розкриваються наукова новизна, теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи, надаються відомості про апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-правова характеристика господарських судів як суб'єктів адміністративного права» складається з трьох підрозділів, у яких встановлюються роль та місце господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права, визначаються поняття й ознаки адміністративних правовідносин за участю господарських судів, характеризуються правові засади діяльності господарських судів, встановлюється місце серед них адміністративно-правового регулювання.

У *підрозділі 1.1 «Роль та місце господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права»* обґрунтовано, що визначення сутності господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права потребує, в першу чергу, з'ясування їх місця та ролі у судовій системі взагалі.

Охарактеризовано погляди вчених на визначення поняття судової системи та акцентовано увагу на змінах, що відбулися в судовій системі після внесення змін до Конституції України та прийняття нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зроблено акцент на важливості закріплення спеціалізації судів взагалі та суддів зокрема. Відзначено, що коли мова йде про спеціалізацію судді, слід говорити про внутрішню спеціалізацію суду. У свою чергу, розглядаючи спеціалізацію конкретного суду, варто мати на увазі зовнішній прояв такої спеціалізації, що й використовується задля визначення його місця в судовій системі.

Розкрито принцип інстанційності судової системи, у зв'язку з чим відзначено, що вищенаведений принцип засновано відповідно до існування в межах кожної, в тому числі господарської, спеціалізації судів стадій судового процесу. Відзначено, що принцип територіальності означає, що система судів, у склад якої входять і господарські суди, побудована з урахуванням адміністративно-територіального устрою держави.

Окрему увагу приділено визначенню сутності й особливостей господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права, у зв'язку з чим узагальнено підходи вчених до розуміння поняття «суб'єкт», «суб'єкт адміністративного права», наведено ознаки та особливості

суб'єктів адміністративного права. Окреслено основні види суб'єктів адміністративного права. Доведено, що господарські суди можуть мати статус суб'єктів адміністративного права, а охарактеризувати господарський суд як суб'єкта адміністративного права можна завдяки встановленню його адміністративно-правового статусу й окремих його складових, таких як завдання, функції та повноваження.

Підрозділ 1.2 «Поняття й ознаки адміністративних правовідносин за участю господарських судів» розпочато зі з'ясування сутності категорії «правовідносини» взагалі й «адміністративні правовідносини» зокрема, на підставі чого обгрунтовано, що правовідносини слід розглядати як зв'язок суб'єктів, що існує з урахуванням визначеного на нормативно-правовому рівні обсягу їх прав та обов'язків, при цьому при визначенні сутності поняття «адміністративні правовідносини» слід використовувати категорію «державне управління», що за своєю суттю є ширшою за категорію «виконавчо-розпорядча діяльність». Встановлено, що в рамках самого господарського суду можуть виникати, розвиватися та видозмінюватися адміністративні правовідносини у зв'язку зі здійсненням внутрішньої організації їх діяльності. При цьому здійснення такої організаційної діяльності покладено на конкретного суб'єкта – апарат господарського суду.

Проаналізовано суб'єктивний склад адміністративних правовідносин за участю господарських судів, зокрема акцентовано увагу на адміністративних правовідносинах за участю господарських судів, які виникають під час їх взаємодії з такими суб'єктами, як загальнодержавні (Президент України, Верховна Рада України, Вища рада юстиції); державні органи, що знаходяться в складі судоустрою держави (Державна судова адміністрація України, Вища кваліфікаційна комісія суддів); органи суддівського самоврядування (збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів). Запропоновано визначення поняття «адміністративні правовідносини за участю господарських судів». Наведено основні характерні ознаки адміністративних правовідносин за участю господарських судів.

У підрозділі 1.3 «Правові засади діяльності господарських судів і місце серед них адміністративно-правового регулювання» наголошено, що ефективність будь-якої легітимної діяльності прямо залежить від того, наскільки якісно вона врегульована нормами права. Задля визначення сутності господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права розкрито зміст категорії «правові засади» організації діяльності даних органів державної влади. Запропоновано авторське визначення поняття «правові засади діяльності господарських судів».

Нормативно-правові акти, які визначають правові засади діяльності господарських судів, систематизовано та проаналізовано відповідно до такої їх ознаки, як юридична сила. Наголошено, що найвищу юридичну силу має та визначає основоположні засади діяльності всіх без виключно державних органів, у тому числі господарських судів, Основний Закон України – Конституція України, норми якої проаналізовано з акцентом на проведену судову реформу в Україні. Зазначено, що наступним рівнем правових засад діяльності господарських судів виступають ті, що встановлені на рівні законів України і є законодавчою базою діяльності господарських судів. Термін «законодавство» розглянуто у вузькому його розумінні. До законодавчих актів у досліджуваній царині віднесено міжнародні договори, які ратифіковані Україною у встановленому законом порядку, та закони України. Проаналізовано відповідні законодавчі акти. Відзначено, що на національному рівні основними законодавчими актами України, що визначають правові засади організації та діяльності господарських судів, виступають ГПК України та Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Констатовано, що якщо в положеннях Конституції України та міжнародних договорів України визначено основоположні та загальні засади діяльності господарських судів, то на рівні законів України здійснено більш детальну регламентацію такої діяльності, зокрема встановлено: систему та компетенцію господарських судів; порядок і правила здійснення правосуддя господарськими судами; особливості взаємодії з іншими державними органами; порядок виконання, в тому числі примусового, рішень господарських судів; інші аспекти організації діяльності господарських судів у цілому. Наголошено, що особливе місце серед нормативно-правових актів, на основі яких визначено правові засади діяльності господарських судів, посідають акти підзаконного нормативно-правового характеру, проаналізовано відповідні нормативно-правові акти.

Підкреслено, що адміністративно-правове регулювання походить від загального правового регулювання, однак здійснюється шляхом реалізації норм адміністративного права, наведено характерні ознаки адміністративно-правового регулювання та вказано, що адміністративно-правове регулювання здійснюється на основі норм адміністративного права шляхом прийняття відповідного адміністративного акта. Розкрито сутність адміністративного акта. Запропоновано визначення поняття «адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів».

Розділ 2 «Адміністративно-правовий статус господарських судів» складається з трьох підрозділів, у яких визначаються поняття та структура адміністративно-правового статусу господарських судів, узагальнюються завдання, функції та адміністративні повноваження господарських судів.

У підрозділі 2.1 «Поняття та структура адміністративно-правового статусу господарських судів» наголошено, що, вступаючи в адміністративні правовідносини, господарські суди набувають адміністративно-правового статусу, а тому визначення сутності, особливостей і структурних елементів адміністративно-правового статусу господарських судів має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки вказує на їх місце та роль у системі суб'єктів адміністративного права, відмежовує їх від інших суб'єктів даної системи.

На підставі аналізу підходів учених до визначення понять «статус», «правовий статус», «адміністративно-правовий статус» запропоновано визначення поняття «адміністративно-правовий статус господарських судів». Адміністративно-правовий статус запропоновано розглядати як систему ознак суб'єкта; як правове становище суб'єкта; як сукупність прав та обов'язків суб'єкта, за яким закріплено такий адміністративно-правовий статус. Встановлено, що категорія «статус» указує на місце господарських судів у соціумі, тоді як позначення, що такий статус є правовим, – на те, що дане місце вони посідають на основі дії правових норм, які закріплюють сукупність прав та обов'язків даного органу.

Доведено, що основним структурним елементом адміністративно-правового статусу, в тому числі того, що закріплюється за господарськими судами, виступають визначені на нормативно-правовому рівні права й обов'язки, а тому з'ясовано питання щодо наділення такими правами й обов'язками господарських судів. Охарактеризовано адміністративно-правові засади закріплення прав та обов'язків господарських судів. Структурні елементи адміністративно-правового статусу господарських судів розглянуто з урахуванням належності даних органів державної влади до юридичних осіб публічного права.

Окрему увагу приділено такому елементу адміністративно-правового статусу господарських судів, як юридична відповідальність. Обґрунтовано, що основним структурним елементом адміністративно-правового статусу господарських судів є їх адміністративна правосуб'єктність, яка, у свою чергу, включає адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність. При цьому складовим елементом адміністративної дієздатності є деліктоздатність.

У підрозділі 2.2 «Завдання та функції господарських судів як суб'єктів адміністративного права» проаналізовано семантичне походження понять «завдання» та «функції». Запропоновано визначення поняття «завдання господарських судів як суб'єктів адміністративного права». Відзначено, що завдання господарських судів як суб'єктів адміністративного права будуть дуже тісно пов'язані із завданнями господарського судочинства взагалі, як тих, що направлені на досягнення кінцевої мети – здійснення такого судочинства, а тому завдання господарських судів як суб'єктів адміністративного права будуть пов'язані із забезпеченням та організацією господарського судочинства. Акцентовано увагу на тому, що в ГПК відсутні положення щодо закріплення саме завдань господарських судів, у зв'язку з чим аргументовано необхідність внесення відповідних змін до ГПК України. Окреслено коло завдань господарських судів саме як суб'єктів адміністративного права.

Наголошено на тому, що завдання господарських судів саме як суб'єктів адміністративного права деталізуються та розкриваються у функціях господарських судів як суб'єктів адміністративного права, які визначено як закріплені нормами адміністративного законодавства напрямки їх діяльності, пов'язані із забезпеченням та організацією їх роботи, направлені на досягнення кінцевої мети – ефективне здійснення господарського судочинства. Серед функцій господарських судів як суб'єктів адміністративного права виокремлено та проаналізовано такі: 1) виконавчо-розпорядча функція; 2) функції з обслуговування судового процесу; 3) інформаційно-аналітична функція.

У підрозділі 2.3 «Адміністративні повноваження господарських судів» акцентовано увагу на тому, що не всі повноваження такого органу державної влади, як суд, спрямовані на здійснення правосуддя, захист і поновлення порушених, невизнаних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. У даному випадку мова йде про те, що будь-який судовий орган задля належного функціонування, виконання своїх завдань потребує налагодженої системи управління, яка може мати як зовнішню, так і внутрішню сторону. Остання знаходить свій прояв у наділленні судових органів комплексом повноважень, направлених на забезпечення їх діяльності, вирішення оперативних, організаційних і поточних питань. Відзначено, що вищенаведені повноваження органів державної влади, в тому числі й судових, отримали назву адміністративних.

Розкрито сутність поняття повноважень господарських судів через з'ясування таких складових категорій «повноваження», як права та обов'язки. Проаналізовано суб'єктивні права господарського суду як суб'єкта адміністративного права. Права господарських судів як

складову їх повноважень запропоновано розглядати як сукупність визначених у нормативно-правових актах (об'єктивному праві) варіантів їх можливих дій, які такі органи та їх посадові особи вчиняють задля виконання покладених на них функцій. У свою чергу, юридичні обов'язки як складову повноважень господарського суду охарактеризовано як такі, що являють собою: 1) встановлені нормативними приписами межі їх поведінки, вихід за які передбачає настання відповідних негативних юридичних наслідків; 2) встановлені законодавством дії, які вони повинні вчинити задля виконання покладених на них функцій.

Відзначено, що адміністративні повноваження господарського суду будуть знаходити свій прояв у межах виконання такими органами та їх посадовими особами відповідних завдань і функцій.

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права» складається з двох підрозділів, у яких розробляються пропозиції з удосконалення юридичних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права та юридичної відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права.

У підрозділі 3.1 *«Удосконалення юридичних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права»* наголошено, що велике значення задля належного й ефективного виконання завдань господарськими судами, реалізації ними своїх функцій і повноважень мають закріплені на рівні чинного національного законодавства гарантії їх діяльності. Акцентовано увагу на тому, що наявність зазначених вище гарантій має визначальний вплив на багато аспектів, пов'язаних із функціонуванням господарських судів: їх самостійність та неупередженість; оперативність прийняття відповідних рішень; об'єктивність тощо.

На підставі аналізу поглядів учених щодо визначення понять «гарантії» та «юридичні гарантії» обґрунтовано, що в наукових колах існують різні підходи до сприйняття сутності юридичних гарантій, що свідчить про складність і багатоаспектність даної правової категорії. Юридичні гарантії визначають як: правові норми; умови та засоби; систему умов або засобів (способів). Запропоновано визначення поняття «юридичні гарантії діяльності господарських судів».

Окреслено основні юридичні гарантії діяльності господарських судів саме як суб'єктів адміністративного права, наведено їх недоліки та запропоновано шляхи усунення окреслених недоліків. Розкрито сутність, значення, недоліки та шляхи вдосконалення таких юридичних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права, як: законність; рівність; незалежність;

неупередженість; незмінюваність суддів; незмінюваність складу суду; позапартійність; недоторканність; функціонування автоматизованої системи документообігу суду; державний захист.

У підрозділі 3.2 «Поняття юридичної відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права та напрямки її вдосконалення» акцентовано увагу на тому, що юридична відповідальність у діяльності господарських судів має подвійну природу. З одного боку, вона виступає важливим засобом стимулювання суддів господарських судів до правомірної поведінки під час виконання покладених на них завдань, а з іншого – є однією з важливих гарантій реалізації правового статусу суддів господарських судів.

Встановлено, що одним із видів юридичної відповідальності, що має місце під час здійснення господарськими судами своєї діяльності як суб'єктами адміністративного права, виступає позитивна юридична відповідальність, що може розглядатися в суб'єктивному та об'єктивному аспекті й мати активний або пасивний характер. Розкрито особливості теоретичної конструкції зазначеної юридичної відповідальності в діяльності господарських судів. Запропоновано визначення понять «активна позитивна відповідальність під час здійснення діяльності господарськими судами як суб'єктами адміністративного права» та «пасивна позитивна відповідальність під час здійснення діяльності господарськими судами як суб'єктами адміністративного права».

Розкрито сутність, особливості та значення суб'єктивної та об'єктивної позитивної юридичної відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права.

Охарактеризовано види негативної (ретроспективної) відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права. Обґрунтовано, що ретроспективна юридична відповідальність в об'єктивному аспекті під час діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права може бути визначена як сукупність нормативно-правових актів, положення яких встановлюють окремі види й особливості притягнення винних у вчиненні правопорушень осіб до несприятливих для них наслідків.

Зазначено, що залежно від ступеня негативних наслідків, що настали внаслідок неправомірної поведінки винної особи, а також сфери суспільних відносин, у якій відбулися такі порушення, негативна юридична відповідальність, у тому числі під час діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права, може бути декількох видів: матеріальна, дисциплінарна, цивільна, адміністративна та кримінальна. Детально охарактеризовано наведені види юридичної відповідальності в діяльності господарських судів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей господарських судів як суб'єктів адміністративного права та окреслення шляхів удосконалення їх адміністративно-правового статусу. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наведених нижче висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на виконання зазначеного завдання.

1. Аргументовано, що місце та функціональне призначення господарських судів у національній судовій системі обумовлено наступними чинниками: переліком господарських спорів, на розгляді та вирішенні яких спеціалізуються господарські суди; адміністративно-територіальним устроєм держави, з урахуванням якого побудована мережа господарських судів; наявністю в складі судової системи господарських судів трьох інстанцій, що здійснюють свою діяльність у межах відповідної стадії господарського процесу.

Обґрунтовано, що господарський суд є самостійним структурним елементом у національній судовій системі, який розташований у ній з урахуванням таких принципів її побудови, як спеціалізація, інстанційність і територіальність. Наголошено, що, здійснюючи свою діяльність, господарські суди підпадають під дію норм адміністративного права, у зв'язку з чим набувають статус його суб'єктів. Акцентовано увагу на тому, що внаслідок здійснення своїх завдань і функцій, реалізації адміністративних повноважень господарські суди набувають адміністративно-правовий статус і вступають в адміністративні правовідносини.

2. Доведено, що адміністративні правовідносини за участю господарських судів являють собою врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в межах яких шляхом реалізації державно-владних повноважень вирішуються питання, пов'язані з належним функціонуванням господарських судів, здійсненням їх завдань і функцій.

Окреслено основні характерні ознаки адміністративних правовідносин за участю господарських судів, зокрема: ґрунтуються на нормах адміністративного права; в їх межах здійснюється діяльність із державного управління; один із суб'єктів таких правовідносин завжди виконує державно-владну діяльність; у їх складі, окрім господарських судів, знаходяться також інші суб'єкти, що здійснюють державно-владну діяльність, такі як: загальнодержавні (Президент України, Верховна Рада України, Вища рада юстиції); державні органи, що знаходяться в складі судоустрою держави (Державна судова адміністрація України, Вища кваліфікаційна комісія суддів); органи суддівського самоврядування (збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів).

3. Встановлено, що правові засади діяльності господарських судів являють собою визначені в нормативно-правових актах, а тому

санкціоновані й забезпечені уповноваженими державою органами, непорушні правила діяльності господарського суду щодо захисту порушених або оспорюваних прав й охоронюваних законом інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, а також діяльності, пов'язаної з організацією господарського судочинства.

Узагальнено характерні ознаки адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів, а саме: ґрунтується на імперативному методі правового регулювання; направлене на упорядкування суспільних відносин у сфері здійснення управлінської діяльності; його метою є підтримання стабільності суспільних відносин; направлене на підтримання функціонування встановлених адміністративними нормами режимів і процедур; здійснюється на основі норм адміністративного права.

4. Адміністративно-правовий статус господарських судів запропоновано розглядати як встановлену в нормах адміністративного права сукупність ознак, що з урахуванням завдань, функцій і повноважень даного органу визначає правове становище даних органів серед інших суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Визначено, що основою й складовими елементами адміністративно-правового статусу господарських судів є їх адміністративна правосуб'єктність, тільки за наявності якої такі органи державної влади можуть набувати зазначеного статусу й ставати реальними учасниками адміністративних правовідносин, та їх компетенція.

5. Завдання господарських судів як суб'єктів адміністративного права запропоновано поділити на ті, що: стосуються їх взаємодії та координації з іншими суб'єктами правоохоронної системи; пов'язані з кадровим забезпеченням своєї діяльності; пов'язані зі здійсненням контрольної діяльності всередині даних органів; стосуються матеріально-фінансового й інформаційного забезпечення їх діяльності. Виконання вищенаведених завдань характеризує господарські суди як суб'єкти адміністративного права, оскільки діяльність даних органів у такому випадку буде направлена на здійснення організації та забезпечення господарського судочинства. Тобто в такому разі господарські суди будуть здійснювати управлінську діяльність.

Виокремлено наступні функції господарських судів як суб'єктів адміністративного права: 1) виконавчо-розпорядча функція; 2) функції із обслуговування судового процесу; 3) інформаційно-аналітична функція.

6. Констатовано, що адміністративні повноваження господарського суду являють собою визначену на нормативно-правовому рівні, санкціоновану й забезпечувану державою сукупність органічно поєднаних взаємообумовлених прав та обов'язків, якими наділені господарські суди задля здійснення завдань, пов'язаних з організацією та забезпеченням господарського судочинства, виконанням управлінських і представницьких функцій.

7. Під гарантіями діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права запропоновано розуміти визначену в положеннях нормативно-правових актів, що встановлюють правові засади функціонування даних органів державної влади, систему заходів та умов, направлених на неприпустимість незаконного втручання в їхню діяльність і в діяльність їхніх посадових осіб – суддів.

Серед основних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права названо наступні: законність; рівність; незалежність; неупередженість; незмінюваність суддів; незмінюваність складу суду; позапартійність; недоторканність; функціонування автоматизованої системи документообігу суду; державний захист.

8. З метою вдосконалення юридичної відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права:

а) обґрунтовано необхідність у сфері здійснення правосуддя запровадити почесну відзнаку, яка б стосувалася виключно правового статусу судді, підкреслювала його значення як професіоналу. Такою відзнакою могла б стати почесна відзнака «Заслужений суддя України»;

б) доведено, що впровадження інституту страхування професійної діяльності суддів позитивно вплине на збереження державних коштів і дозволить зменшити державні витрати, пов'язані з такою діяльністю, що може бути визначено як окремий напрямок удосконалення юридичної відповідальності, що має місце під час діяльності господарських судів, у тому числі як суб'єктів адміністративного права;

в) обґрунтовано доцільність удосконалення інституту дисциплінарної відповідальності суддів господарських судів, зокрема акцентовано увагу на необхідності підвищення суворості дисциплінарних стягнень, що застосовуються до суддів; збільшення строків давності дисциплінарної відповідальності суддів; удосконалення порядку здійснення процедури дисциплінарного провадження стосовно судді; запровадження механізму повного або часткового усунення судді від виконання його обов'язків під час здійснення дисциплінарного провадження стосовно нього; запровадження ефективних механізмів оскарження рішень суб'єктів, уповноважених на здійснення дисциплінарного провадження стосовно судді.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Шатерніков М. І. Щодо проблематики визначення сутності адміністративних повноважень господарських судів / М. І. Шатерніков // Наше право. – 2015. – № 6. – С. 76–80.

2. Шатерніков М. І. Теоретичні підходи до визначення поняття «правові засади діяльності господарських судів» / М. І. Шатерніков // Європейські перспективи. – 2015. – № 6. – С. 108–113.

3. Шатерніков М. І. Завдання господарських судів як суб'єктів адміністративного права / М. І. Шатерніков // Наше право. – 2016. – № 3. – С. 77–82.

4. Шатерніков М. І. Поняття та місце господарських судів у національній судовій системі України / М. І. Шатерніков // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 267–272 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_49.

5. Шатерніков М. І. Адміністративно-правовий статус господарських судів: сутність і зміст / М. І. Шатерніков // Право і Безпека. – 2016. – № 2 (61). – С. 60–64.

6. Шатерніков Н. І. Понятие и признаки административных правоотношений с участием хозяйственных судов / Н. И. Шатерников // Международный научно-практический журнал «Право и Закон». – 2016. – № 4. – С. 66–70.

7. Шатерніков М. І. Поняття та види адміністративних повноважень господарських судів / М. І. Шатерніков // Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 6–7 листоп. 2015 р. – Д. : Правовий світ, 2015. – С. 65–67.

8. Шатерніков М. І. Адміністративні повноваження господарських судів у системі національного правозахисного механізму / М. І. Шатерніков // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2016. – С. 210–212.

9. Шатерніков М. І. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу господарських судів / М. І. Шатерніков // Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику : міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 3–4 лют. 2017 р. – Х. : Східноукр. наук. юрид. орг., 2017. – С. 85–86.

АНОТАЦІЇ

Шатерніков М. І. Господарські суди у системі суб'єктів адміністративного права. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Сумський державний університет. – Суми, 2017.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних і практичних проблем діяльності господарського суду як суб'єкта адміністративного права. У роботі охарактеризовано роль та місце господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права. З'ясовано поняття й ознаки адміністративних правовідносин за участю господарських судів. Проаналізовано правові засади діяльності господарських судів та визначено місце серед них адміністративно-правового регулювання. Визначено поняття та структуру адміністративно-правового статусу господарських судів. Розкрито завдання та функції господарських судів як суб'єктів адміністративного права. Встановлено

адміністративні повноваження господарських судів. Окреслено поняття та види юридичних гарантій діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права. Запропоновано шляхи вдосконалення юридичної відповідальності в діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права.

Ключові слова: суб'єкт, адміністративне право, система суб'єктів, завдання, функції, повноваження, адміністративно-правовий статус, господарський суд, юридичні гарантії, відповідальність.

Шатерников Н. И. Хозяйственные суды в системе субъектов административного права. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Сумской государственной университет. – Сумы, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и практических проблем деятельности хозяйственного суда как субъекта административного права. В работе охарактеризованы роль и место хозяйственных судов в судебной системе и системе субъектов административного права. Определено, что административные правоотношения с участием хозяйственных судов представляют собой урегулированные нормами административного права общественные отношения, в рамках которых, путем реализации государственно-властных полномочий, решаются вопросы, связанные с надлежащим функционированием хозяйственных судов, выполнением их задач и функций. Определены основные характерные признаки административных правоотношений с участием хозяйственных судов. Проанализированы правовые основы деятельности хозяйственных судов и определено место среди них административно-правового регулирования.

Административно-правовой статус хозяйственных судов предложено рассматривать как установленную в нормах административного права совокупность признаков, которые определяют правовое положение данных органов среди других субъектов административно-правовых отношений. Отмечено, что основными составными элементами административно-правового статуса хозяйственных судов являются их административная правосубъектность и компетенция.

Раскрыты задачи и функции хозяйственных судов как субъектов административного права. Установлено, что административные полномочия хозяйственного суда представляют собой определенную на нормативно-правовом уровне, санкционированную и обеспечиваемую государством совокупность органически соединенных взаимообусловленных прав и обязанностей, которыми

наделены хозяйственные суды для осуществления задач, связанных с организацией и обеспечением хозяйственного судопроизводства, исполнением управленческих и представительских функций.

Под гарантиями деятельности хозяйственных судов как субъектов административного права предложено понимать определенную в положениях нормативно-правовых актов, устанавливающих правовые основы функционирования данных органов государственной власти, систему мер и условий, направленных на недопустимость незаконного вмешательства в их деятельность и в деятельность их должностных лиц – судей. Предложены направления совершенствования юридической ответственности в деятельности хозяйственных судов как субъектов административного права.

Ключевые слова: субъект, административное право, система субъектов, задачи, функции, полномочия, административно-правовой статус, хозяйственный суд, юридические гарантии, ответственность.

Shaternikov M. I. Commercial Courts within the System of Subjects of Administrative Law. – *Manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; information law. – Sumy State University, Sumy, 2017.

The thesis is focused on the comprehensive research of theoretical and practical problems of the activities of the commercial court as the subject of administrative law. The author of the paper has characterized the role and place of commercial courts within the judicial system and the system of subjects of administrative law. The concept and characteristics of administrative legal relations with the participation of commercial courts have been found out. Legal principles of the activities of commercial courts have been analyzed and the place of administrative and legal regulation among them has been defined. The concept and structure of the administrative and legal status of commercial courts have been determined. The tasks and functions of commercial courts as subjects of administrative law have been revealed. Administrative powers of commercial courts have been established. The concept and types of legal guarantees of the activities of commercial courts as subjects of administrative law have been outlined. The ways of improvement of legal liability within the activities of commercial courts as subjects of administrative law have been suggested.

Key words: subject, administrative law, system of subjects, tasks, functions, powers, administrative and legal status, commercial court, legal safeguards, liability.

Підписано до друку 24.05.2017.
Формат 60x84/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр. Вид. № 20.

Віддруковано у ВВП “Мрія-1”
40000, м. Суми, вул. Кузнечна, 2.
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи:
серія ДК, № 36 від 19.04.2000